

**Т. КАСЫМБЕКОВДУН «АДАМ БОЛГУМ КЕЛЕТ»
ПОВЕСТИНДЕГИ
АСЫЛБЕКТИН ОБРАЗЫ**

**ОБРАЗ АСЫЛБЕКА В ПОВЕСТИ
Т. КАСЫМБЕКОВА
«ХОЧУ БЫТЬ ЧЕЛОВЕКОМ»**

**ASYLBEK`S IMAGE FROM
T. KASYMBEKOV`S NOVEL "ADAM BOLGUM KELET"
("I WANT TO BE A HUMAN")**

Аннотация: Макалада көркөм прозалык чыгармалардагы кейипкерлердин образдарын колдонуунун тажрыйбаларын пайдалануу менен Т.Касымбековдун "Адам болгум келет" повестиндеги Асылбектин образына көркөм окуу, кейипкердин образына анализ, ролдоштуруп окуу, жаззу иштери ж.б. методикалык ыкмаларды колдонуу менен тексттик анализ жүргүзүлөт.

Көркөм чыгармаларды окуу учурнадагы окуучулардын тексти түшүнүү жана кабыл алууда алардын ой жүгүртүүсүн өстүрүү, инсандык жана эстетикалык компетенцияларын өнүктүрүү жана тереңдетүү маселелери карапат.

Түйүндүү сөздөр: Адам, образ, адамгерчилек, текст, эстетика, ой жүгүртүү, компетенттүүлүк, көркөмдүүлүк, методика, ыкма.

Аннотация. В статье с использованием опыта обучения образов персонажей художественных прозаических произведений предлагается образец текстового анализа образа Асылбека из повести Т. Касымбекова «Адам болгум келет» с использованием таких методических приёмов как художественное чтение, анализ образа персонажа, чтение по ролям, письменная работа и т.д.

Рассмотрены проблемы развития мышления учащихся при чтении художественного произведения, вопросы понимания и восприятия текста, развития и углубления их личностных и эстетических компетенций. Предложены приёмы анализа образа главного героя.

Ключевые слова: Человек, образ, человечность, текст, эстетика, мышление, компетентность, художественный, методика, приём.

Annotation: On the base of the character images of prose works teaching experience, the article shows a sample text analysis of Asylbek's image from T. Kasymbekov's novel "Adam bolgum kelet" (I want to be a Human), offering the usage of such methodical techniques as artistic reading, character image analysis, role reading, writing, etc.

Problems of development of students' thinking in reading a literary work, questions of understanding and perception of the text, development and deepening of their personal and aesthetic competences are considered. Methods of analyzing the image of the protagonist are suggested.

Keywords: Human, image, humanity, text, aesthetic, thinking, competence, literary, methodology, techniques.

Мына ушундай интерпретациялык процесстерди ишке ашыруу учун төмөнкүдөй методикалык ыкмаларды колдонуу оптималдуу экендигин биздин иш тажрыйбалар тастыктады.

Ыкма: Тексттин үзүндүсүнүн негизинде мугалимдин проблемалуу сөзү. Мында мугалим чыгарма-

ны талдоо, окуяларга, каармандарга баа берүү менен бирге окуучулардын алдына проблемалуу суроолорду коюп, алардан жоопторун талап кылып отурат. Бир нече мисалдар.

1. Асылбек атасы менен райондун борборуна бара жатып, райФонун канторунун алдына жеткенде «Дөө-

Сүрөт 2.1.4. «Адам болгум келет» повестинин үзүндүсүн талдоо боюнча оптималдуу ыкмалар

лөт консо бир чымындын башына, Зымырык күш салам берер кашына...» деп жатат, мында чымын ким да, зымырык күш ким?

2. Чыгарма «Адам болгум келет» деп аталат, мында жаш адамдын жакшы адам болууга умтуулусу тууралуу баяндалат, бирөө учун жакшы адам болуу байлыкка, бийликтке, мансапка жетүү. Окуя 20-кылымдын орто ченинде – социализм доорунда болгондой. Ал мезгилдеги колхоз, совхоз, район, облус, райондук финансы бөлүмү, даярдоо канторасы деген түшүнкүтөрдүн маанисин чечмелеп бергиле. Эмне үчүн социализм кыйрап калды?

3. Атасы баласын жакшы адам болсун дейт. Бул жерде Асылбекке да атасы ошону каалайт. Бул эмне жамандыкпыш?

4. Ата менен баланын түбөлүк карама-каршылыгы бар, муну орус жазуучулары да мыкты жазып келишкен. Бул чыгармада да ата менен баланын билинбей отуруп карама-каршылыгы чыкты. Экөө адам болууну эки башка түшүндү. Буга кандай адамдар, окуя, кырдаалдар таасир этти?

5. Жаш жигит, жаш көчөт Асылбек кайда ийилерин билбей турат. Анын бир жагында «табыштуу жумушка орноштурсам, андан ары жыргабай жана жокопу» деп баласы үчүн күйүп-бышкан атасы турат, экинчи жакта майын болсо да, өз маңдай тери менен эгин эгип, жанын баккан, ички сырын комузу менен бөлүшкөн базыл турат.

6. Дагы бир жагында жашоону чардоо, «күндүк ёмурүн болсо, түштүгүнө жорго мин» деген принцип менен жашаган Мыкты менен анын карама-каршысында тағдыры элдик уламышка айланган Чынар кыз турат. Жазуучу чыгармасына мындан каармандарды эмне үчүн киргизет деп ойлойсунар?

7. Асылбек ушундай каармандардан үлгү алат, алардан жашоону, адамдыктын жолун уйрөнөт, атасынын жолу туура эмес экендигин бара-бара түшүнөт. Демек, чыгарма жаш адамдын адашусу, бирок өз жолун табуусу тууралуу баян экен. Бир кезде атасын ээрчип, анын жетегинде жүргөн жигит өз атасынын арамдыгын, кыянатчылыгын билгенден кийин мындан чечимтө келет: «Токто, көрүшбөз али! Мен өз ордумду табам! Мен өз ордумду бул тириүчүлүктүн ак өзөгү – адилеттикten, адаптациян табам!» Мына ошол жаш жигит чын эле кийин кандай тағдырга туш

келет деп ойлойсунар? Биздин айланабызда кандай адамдарды адам болду дейбиз?

Ыкма: Тексттин негизинде окуучулардың байланыштуу кебин өстүрүү технологиялары. Биздин методикага ылайык повести окутууда предметтер аралык байланышка, өзгөчө кыргыз тили, тарых, коом, адеп, музыка, сүрөт сабактары менен интеграциялоого көңүл бурулат. Мисалы, «Адам болгум келет» повесттин жыйынтыктоо сабагында байланыштуу кепти өстүрүү сабагы (лабораториялык иш) сунуш кылышкан да, окуу китебинде мындан тапшырмалар берилген: «Ар бир окуучу жекече, өз алдынча тексттин ар башка жеринен үзүндү тандап алгыла да автордун тилин талдагыла:

а) көркөм-сүрөттөө каражаттары боюнча (эпитет, салыштыруу, метафора, гипербола, литота, жандандыруу ж.б.) троптун түрлөрүн табуу, талдоо;

б) стилистикасы боюнча (параллелизм, риторикалык кайрылуу, риторикалык суроо, үн катпоо, инверсия ж.б. көрүнүштөрдү табуу, талдоо);

в) төл жана бөтөн сөздөрдүн колдонулушу боюнча;

г) архаизм, тарыхый, диалектилүк, кесиптик сөздөрдүн колдонулуш мааниси боюнча;

д) макал-ылакаптарды, учкул сөздөрдү тексттен бөлүп алуу жана маанисин чечмелөө, ким тарабынан, кандай максатта колдонулуп жатканын байкоо, аларды жаттоо;

ж) синонимдик, антонимдик, омонимдик сөздүк түзгүлө. Маселен текстте кайсыл синонимдерди, антонимдерди, омонимдерди пайдаланганын сөздүк түрүндө жазып чыкыла.

Экинчи топтогу окуучулар үчүн

Чынар кыз жөнүндөгү күү тарыхы – уламыштын негизинде инцинировка жазыла. Аны класс сахнасында койгула.

Бүт окуучулар үчүн

«Асылбек жана мен», «Азыркы учур» деген темада диспут-мунэттөрүн өткөрүү үчүн суродор:

1. Эгерде мен Асылбектин ордунда болсом... (андан ары эмне кыларың жөнүндө улантып жаз).

2. Асылбек адам болууну издең кетти. Адам болуш үчүн сөзсүз эле шаарга барыш керекпи? Айылда атасынын жанында жүрүп эле адам боло албайбы?

3. Асылбек менин оюмда жакшы жигит эмес, себеби ал атасын он жолго сала албай, эң болбогондо

БИШКЕК ГУМАНИТАРДЫК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ

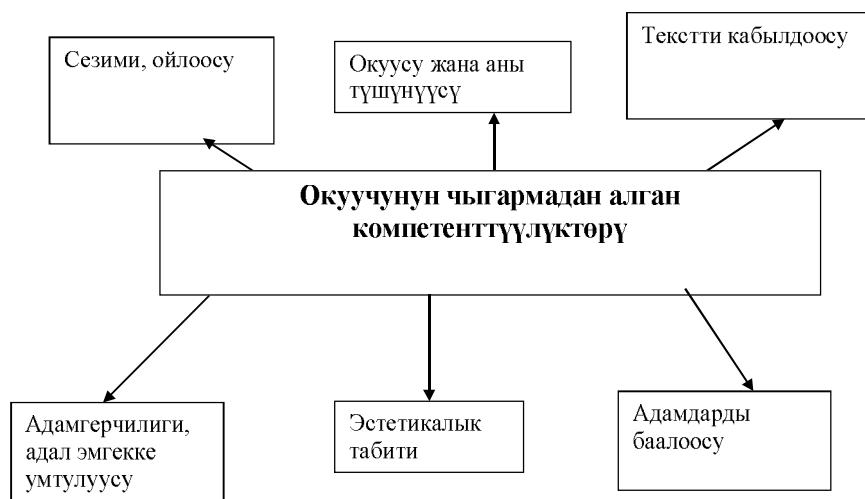
анын жаңылыштыгын да айтууга жарабай, аны менен күрөшө албай, женилип кетти. Бул ойго кошуласыңбы, кошулбайсыңбы?

4. Сенектик жылдарда арааны жургөн, азыркы учурда дагы кездеше калган кошуп жазуулар, жалган маалымат берүүлөр, тааныш аркылуу кызматка көтө-

рүлүүлөр жөнүндө сенин жеке ой жүгүртүүн жана пи-кириң?

5. «Май кармаган бармагын жалайт» деген макал-дын маанисин түшүндүргүлө» (1).

Жогорудагыдай ыкмалар менен сабак өтүү менен биз кандай компетенттүүлүктөргө жетиштик?

Сүрөт 2.1.5. «Адам болгум келет» повестин окутуу аркылуу окуучулардын компетенттүүлүктөрүнүн терендеши

Адабияттар

1. Альмов Б. Кыргыз адабияты. VII класс үчүн окуу китеби [Текст] Б.Альмов, А.Муратов. – Б.: Мектеп, 1992.